

LITERATURA ROZJÍMAVÁ A NÁBOŽENSKY VZDĚLAVATELNÁ

Středověká latinská literatura měla mnoho mravoučných a věroučných traktátů; v druhé polovině 14. století jsou uváděny i do češtiny a zájem o tuto literaturu stále roste. Překládají se jednotlivá závažná díla (*Komestor*), ale spojují se v celky i drobnější práce různých autorů (*Výklady na evangelium Matoušovo*) a vznikají rozsáhlé sborníky (*Václava s Poříčie, Musejní*). Tato literatura řešila i různé otázky praktické filosofie, a tak připravovala půdu pro vznik českého písemnictví vědeckého. S hlediska středověkého ovšem nejvyšší oblastí vědy byla theologie. Theologie byla dlouho pokládána za oblast, v které se mohou uplatnit jen kněží a jejímž jediným jazykem smí být latina. Průlom do tohoto nazírání učinil *Tomáš ze Štítného*, který je vyvrcholením staročeské literatury rozjímavé a nábožensky vzdělavatelné, tvůrcem prózy filosofické, a tím dovršitelem úsilí doby o zpřístupnění všech oblastí kultury českému člověku neznalému latiny.

PETR KOMESTOR (MANDUCATOR) HISTORIA SCHOLASTICA

Středověcí studující bible musili číst pro porozumění biblickému textu dlouhé výklady. Aby toto studium usnadnil, Petr z Troyes (†1179) složil přehlednou dějepravu z nespočetných knih, které „spolykal“ (odtud jeho příjmení Comestor, Manducator). Učebnice jeho byla hojně užívána až do reformace a nahrazovala vlastně bibli (také se jí říkalo bible).

Z biblických knih vybral Komestor všechny děje v nejširším slova smyslu; vykládá pojmy, doplňuje a srovnává údaje, zejména s údaji Dějin války židovské a Starožitností židovských Josefa Flavia, jehož jmenuje prostě Josephus nebo Žid, a přihlíží také k dějinám světovým. Vynechává jen knihy rozjímavé, mravně poučující, jako Žalmy, Píseň písní a podobné.

Objemné a těžké dílo přeložil neznámý duchovní koncem 14. nebo na samém počátku 15. století do češtiny, zápase nesmírně s filosofickými a vůbec vědeckými názvy; mimo to má spis četné nářeční prvky. Přesto se překlad těšil značné oblibě. Z pěti zachovaných rukopisů je jeden – dochovaný jen ve zlomcích – psán hlaholicí.

O KAMENOVÁNÍ NABOT PRO VINNICI

(Knihy Královské třetíe, kapitola 21)

Pak Nabot Jezrahelitský mějieše vinnici podlé domu králova. I vecě mu král: „Daj mi svú vinnici, abych v niej učinil zelnú zahradu, a dám tobě za ni lepší vinnici aneb peniezě.“ An vecě: „Buď mi milostív pán mój, abych nedal dědictvie otcov mých tobě;“ jako by řekl: „Nemohu; dědictvo mi jest ostaveno ot mých otcov, abych také ostavil svým potomním budúcím.“ A smútiv sě král vrže sobú v lože a

nechtieše jiesti. I posílí ho Jezabel řkúc: „Buď dobré myslí, já tobě dám vinnici Nabot.“ I psa listy tajně jménem Achab, jeho prstenem zapečetěné, k súdciem Jezrahel, aby se sebrali a postili, jako by súd boží měli učiniti, a aby podpusili svědky proti Nabot a ti aby řekli: „Pochválil Nabot boha a krále,“ točíš kľel podľe židovské řeči, a súdiece ho vinna velebnosti, aby jej ukamenovali. I sta se tak; i by ukamenován Nabot z města Jezrahel. A když uslyšě Achab o smrti Nabot, jide do vinnice, aby ji obdržal. I potka ho Eliáš Tesbites a řka: „Toť praví Bóh: „Zabil si a nad to osědl si.“ Žid má: „Zabil si a po tom teď budeš děditi.“ Na místě tom, ješto sú lízali psi krev Nabot, také budú lízati krev tvú, točíš v tejž krajíně. Neb se nemá rozuměti v témž místě jednostajně. Achab vecě: „I zdas mě nalezl nepřitelem tvým; točíš, proč mi nepřěješ?“ Heliáš vecě: „Proto, že jsi prodán ďablu, aby činil zlé před bohem; proto pán bóh počne tvé potomky a dá dóm tvój jako dóm Jeroboam a Baasa.“ Ale i o Jezabel pravi pán bóh: „Psi snědie Jezabel na poli Jezrahel.“ A Achab boje se velmi, rozdrě rúcho své a přikry se žíní a spa v pytli a chodi spustiv hlavu. I vecě bóh k Eliam: „Proto, žeť se jest Achab pokořil přede mnú, neuvedu té zlosti za jeho dnóv, ale za dnóv syna jeho.“ Snad mu jest otpuščen hřiech pro nynějši spravedlnost. I minuchu tři léta bez boje mezi Syriam a Izrahel pro tu přiezeň, ješto sú mezi sobú učinili.

Nadpis: *Nabot* cizí slovo, jako v lat. neskleňováno – 1 *Jezrahelitský* Jezreelský; *Jezrahel* (Jezreel) město na vých. okraji stejnojmenné roviny, sídlo krále Achaba – 3 *an a on* – 4 *ostaveno* zanecháno – 5 *smútiv se* zarmoutiv se; *vrže sobú* hodil sebou – 6 *Jezabel* manželka krále Achaba – 7 *Nabot* Nabotovu; *jménem Achab* jménem Achabovým – 7-8 *k súdciem Jezrahel* soudcům jezreelským – 8 *aby podpusili* aby nastrčili – 9 *Nabot* Nabotovi – 10 *vinna velebnosti* vinného urážkou vznešenosti (královské) – 11 *o smrti Nabot* . . . Nabotově; *jide šel* – 12 *aby obdržal* aby měl v moci, vládl jí; *Tesbites* Tesbitský (přídomek podle rodiště) – 13 *osědl si* uvázal ses v ni; *Žid* Josef Flavius, dějepisec z 1. st. n. l., napsal Dějiny války židovské o 7 knihách a Starozhitnosti židovské o 20 knihách – 14 *Nabot* Nabotovu – 15 *jednostajně* stejně (singulariter) – 16 *nepřěješ mi* nejsi mým přitelem (inimicaris mihi); *aby činil* abys činil – 17 *požne* pokosí, vyhubí (demetet) – 17-18 *dóm Jeroboam a Baasa* dům Jeroboamův a Baasův (Jeroboám 1. král izraelský; Báza 3. král izraelský, vrah Jeroboamova syna, zakladatel druhé dynastie) – 18 *na poli Jezrahel* v rovině Jezreelské – 19 *rozdrě* roztrhl; *přikry se žíní* oblékl se v žiněný šat – 20 *k Eliam* k Eliášovi (podle lat. *ad Eliam*) – 21 *zlost* zlo (malum) – 22 *mezi Syriam a Izrahel* mezi Syrií a Izraelem (podle lat. inter Syriam et Israel) – 23 *přiezeň* přátelství (foedus)

EVANGELIUM SV. MATOUŠE S VÝKLADEM

V tomto díle jsou k samostatnému přetlumočení evangelia rozděleného na menší úryvky připojeny výklady vybrané z významných vykladačů této biblické knihy. Autor chtěl svým dílem poskytnout kazatelům látku pro kázání. Do díla přejal také překlad kap. 11 až 13 životopisu Karla IV., obsahující výklad podobenství z kap. 13. Nejrozsáhlejší výklad je na pašije, překlad 9. meditace (De humanitate Christi, O lidství Ježíšově), domněle Bernardovy (známé pod jménem Stimulus amoris), vskutku však Anselmovy. „Tyto knížky, ješto slovú Ostnec milosti, neb těmi řečmi svatý Bernart pobádal k milosti srdce svého i jiných také, vzpomínaje k nám velikú boží milost“, četl dětem i sobě Tomáš ze Štítného a vepsal je k Velkému pátku do svých Řečí svátečních a nedělních.